

İnanç Krizleri

İnsan hayata bakarken çift yönlü bir pencereden bakar. Bu pencerelerden biri bugünü değerlendirir; özellikle bugünü planlarken geçmişten beslenir. Ancak geçmişi yalnızca bir mazi olarak gördüğünde, sadece mitolojik bir veri kaynağı gibi algıladığında, onu yalnızca bir malzeme ya da bilgi notu olarak ele alır.

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

Bu durumda geçmişi bugüne taşıma ihtiyacını hissetmediği gibi, bu imkânın da farkına varması mümkün olmaz. Buna karşılık, tarihi bir gelecek perspektifi olarak okuduğunda, tarihsel yaşanmışlıklar üzerinden hem bugünün hafızasını oluşturur hem de geleceğe dair bir vizyon ortaya koymaya çalışır.

Tarihsel olarak güncel örnekler üzerinden bakıldığında, kültürü ve inancı mayalayan ve bir şekilde geleceğe taşıyan en önemli alanlardan birinin inanç olduğu görülmektedir. Ancak inanç alanı da, insanın temas ettiği diğer tüm alanlar gibi, çağımızda bir kriz yaşamaktadır. Bu noktada insanlar inanca yaklaşmakta mı, ondan uzaklaşmakta mı, yoksa mevcut durumu korumakta mı zorlanmaktadır sorusu gündeme gelmektedir.

Dünya Değerler Atlası verileri, son otuz-kırk yılda materyal değerlerin belirgin biçimde öne çıktığını göstermektedir.

Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

İnsanlar geleceği büyük ölçüde maddi gelişmişlik göstergeleri üzerinden tasarlamakta; geçmişe dair hatırlama ve hatırlatmalarda ise inançtan beslenme konusunda daha mesafeli bir tutum sergilemektedir.

Bu durum uzun süre sekülerleşme tartışmaları çerçevesinde ele alınmış; klasik sekülerleşme paradigmaları dünyanın giderek inançtan uzaklaştığını savunmuştur. Ancak son dönemde post-seküler paradigma ortaya çıkmış, dünyanın inançtan uzaklaşmadığı; aksine inanca yeniden yöneldiği göstermiştir. Ancak bu, terk edilen noktaya birebir bir geri dönüş anlamına gelmemektedir.

İnsanlar, hayatı anlamlı kılacak, bugünü ve geleceği birlikte okuyabilecek yeni bir inanç perspektifi arayışı içindedir.

Bu bağlamda bir inanç krizinden söz edilebilir; ancak bu kriz, insanlığın anlam arayışının ulaştığı noktada daha geniş bir insanlık krizine dönüşmektedir. Dolayısıyla inanç alanında da çift

"Tarihsel olarak güncel örnekler üzerinden bakıldığında, kültürü ve inancı mayalayan ve bir şekilde geleceğe taşıyan en önemli alanlardan birinin inanç olduğu görülmektedir."

yönlü bir bakış açısına ihtiyaç vardır. İnanç, hayatı anlamlandırmanın temel aşamalarından birini oluştururken; aynı zamanda en kolay istismar edilen, araçsallaştırılabilen alanlardan biri hâline gelebilmektedir. Özellikle içinde bulunduğumuz coğrafyada bunun çok sayıda örneğine rastlamak mümkündür.

Bu çerçevede modernliğin mirasından, bir anlam dünyasının nasıl çözüldüğünden söz etmek gerekir. Son üç yüz yıla gelinceye kadar insanlık, geleneksel kök değerler etrafında yaşamış; bu değerler geleneksel toplum yapısı içinde insanları görece kapalı bir sınır alanında tutmuştur. Ancak Aydınlanma, Sanayi Devrimi, Reform ve Rönesans süreçleriyle birlikte insan, daha çok materyal ve rasyonel bir aklın yeniden inşası olarak tanımlanabilecek bir sürecin içine girmiştir.

Bu sürecin insan düşüncesini bir bunalım çağına sürüklediği, özellikle son yüzyılda daha görünür hâle gelmiştir. 1980'ler sonrasında neoliberal politikalarla birlikte "açık toplum" perspektifi yoğun biçimde tartışılmış; Türkiye'de de bu sürecin Özal dönemiyle belirginleştiği görülmüştür. Oysa İslam medeniyeti

tarihsel olarak açık bir medeniyet perspektifi ortaya koymuş; kendi birikimini dünya ile paylaşmış ve dışarıdan gelen unsurları anlamlı bulduğu ölçüde bünyesine katmıştır.

Osmanlı'nın son döneminden itibaren, Osmanlı mirasının nasıl yeniden ayağa kaldırılabilceği sorusu etrafında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. İnanca dayalı bir yaklaşım olarak İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük ve Batı merkezli modeller bu çerçevede ele alınmıştır. Bugünden bakıldığında bu tartışmaların ideolojik bir haklılık ispatından ziyade, içinde bulunulan koşullara çözüm üretme çabası olduğu görülmektedir. Ancak bu süreçte anlam, kimlik ve aidiyet krizinin gidecek derinleştiği de açıktır.

Bugün geleneksel dinî kurumlar ve ortak değer çerçeveleri, eskisi kadar insanları bir arada tutamamaktadır. Değerlerin kuşaklar arası aktarımı zayıflamış, kuşaklar arası mesafe artmış; bu durum özellikle kalkınma planları ve politika belgelerinde yeterince karşılık bulamamıştır. Ekonomik ve ekolojik sürdürülebilirlik kadar, insani, kültürel ve değersel sürdürülebilirliğin de hayati

olduğu açıktır; ancak bu alandaki referanslar sınırlı kalmaktadır.

Bir diğer önemli başlık sosyal etkidir. Üretilen politikaların sosyal etkisi ölçülmediğinde, planlama ve uygulama süreçleri sağlıklı biçimde yürütülememektedir. Bu durumun en belirgin hissedildiği alanlardan biri de inanç alanıdır. Önceki kuşakların kalıpları, bugünün insanına ve sonraki kuşaklara eskisi kadar hitap etmemekte; bu da yeni bir dil ve yaklaşım ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

İnancı ideolojik bir kutuplaşma alanına dönüştürmemek gerekir.

İnanç, ortak bir aidiyet alanıdır ve her insanın bu alandan beslenmeye ihtiyacı vardır. Ölüm, öte dünya, yaşamın anlamı ve amacı gibi sorular her dönemde varlığını korumuş; günümüzde ise daha güçlü biçimde hissedilir hâle gelmiştir.

Bu kriz yalnızca bir inanç kaybı krizi değildir. Sekülerleşme sonrası mı, yeni sekülerlik biçimleri mi tartışılmaktadır sorusu hâlâ geçerlidir. Modernlik, ileri modernlik ya da post-modernlik, post-sekülerlik tartışmaları bu bağlamda sürmektedir. Ancak artık teorik metinlerin ötesine geçerek sahadaki bilgiyi politika metinlerine ve uygulamalara taşımak gerekmektedir.

Modernitenin erken dönemlerinde Durkheim ve Weber bu süreci anomi, büyüünün bozulması ve demir kafes metaforlarıyla açıklamış ve yeni bir düzen arayışına dikkat çekmişlerdir. Ancak geleneksel olanın büyük ölçüde kapsam dışında tutulması beklenen sonucu verememiştir. Bunun sonucu olarak modern insan, derin bir varoluşsal kriz ve yalnızlıkla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye’de hanelerin yaklaşık yüzde yirmisinde tek kişinin yaşaması, günümüzde yalnızlığın ciddi bir toplumsal meseleye dönüştüğünü göstermektedir. İngiltere’de Yalnızlık Bakanlığı’nın kurulması ve Japonya’da benzer tartışmaların yürütülmesi bu durumun küresel boyutunu ortaya koymaktadır. Yalnızlık artık sistemli sosyal politikalar gerektiren bir problemdir.

Günümüzde dünya, adeta bir inançlar vitrini hâline gelmiştir. Dijital platformlar aracılığıyla “dijital din/dindarlık” olarak adlandırılan yeni yönelimler yaygınlaşmakta;

bireyler farklı kaynaklardan kendilerince anlamlı gördükleri unsurları eklektik biçimde bir araya getirmektedir. Dijital cemaatler ve topluluklar bu sürecin önemli aktörleri hâline gelmiştir.

Yapay zekâ teknolojilerinin gelişimiyle birlikte inanç ve anlam meseleleri insan ötesi bir bağlamda da tartışılmaya başlanmıştır. Robot vaizler, dijital fetva simülasyonları ve algoritmalar,

inancı ve kutsalı yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Ancak insanın dokunmadığı hiçbir alanın sahici bir anlam üretmesi mümkün değildir.

Sonuç olarak 21. yüzyıl insanı, belirsizlikler içinde anlam arayan bir konumdadır. Bu dünyada yol bulmak özellikle yeni kuşaklar için daha zor hâle gelmiştir. Bu nedenle rehberlik etme sorumluluğu, artık bir tercih değil, zorunluluk hâlini almıştır. Strateji merkezlerinin ve ilgili kurumların, yeni bir kültür, değer ve inanç perspektifi geliştirme konusunda önemli bir sorumluluğu bulunmaktadır.

"Modernitenin erken dönemlerinde Durkheim ve Weber bu süreci anomi, büyüünün bozulması ve demir kafes metaforlarıyla açıklamış ve yeni bir düzen arayışına dikkat çekmişlerdir."